

Vai kratīšanas laikā drīkst izņemt datoru?

Daudzās profesijās darbs nav iedomājams bez datora un tajā uzglabātās informācijas un dokumentiem. Juristi, grāmatveži, lietveži, loģistikas speciālisti un daudzi citi savu profesionālo ikdienu pavada, strādājot datorā un nereti arī uzglabājot informāciju datora cietajā diskā. Vai ir pieļaujams, ka kriminālprocesa ietvaros šāds dators tiek izņemts, aizvests un aizturēts uz vairākiem mēnešiem, tādējādi liedzot iespēju turpināt darbu un pelnīt iztiku? Šis jautājums pavisam nesen tika izskatīts Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT).

2024.gada 24.oktobrī ECT pasludināja vairākus spriedumus pret Latvijas valsti. Divos no tiem tika konstatēts [Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas](#) 8.panta pārkāpums. Proti, pants paredz, ka tiek aizsargātas ikviena tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību.

Abu lietu apstākļi ir līdzīgi, un abās lietās ECT ir konstatējusi konvencijas 8.panta pārkāpumu, tomēr atšķiras abās lietās konstatētās detaļas un līdz ar to arī šo detaļu juridiskais vērtējums.

Datora izņemšana – samērīga rīcība?

Lietas būtība

Lietā “Rutule pret Latviju” persona profesionālās darbības ietvaros sniedza juridiskos pakalpojumus vairākiem klientiem. Saistībā ar kriminālprocesu, kas ierosināts pret vienu no klientiem, kuru nācās pārstāvēt civillietā, personas mājās tika veikta kratīšana un izņemts dators. Izmeklētāji uzskatīja, ka konkrētajā datorā varētu atrasties izmeklēšanai nozīmīga informācija.

Neraugoties uz to, ka datorā glabājās arī nozīmīga ar citiem klientiem saistīta informācija, personas lūgums atdot datoru vai vismaz informāciju tā cietajā diskā sākotnēji tika noraidīts. Šī informācija personai tika atdota tikai pēc 2 mēnešiem, bet pats dators – pēc 8 mēnešiem. Par šādu Latvijas valsts iestāžu rīcību persona vērsās ECT.

Tiesas secinājumi

Latvijas valdība ECT argumentēja, ka, atdodot personai datorā esošo informāciju, pārkāpums tika novērsts. Tomēr ECT šo argumentu noraidīja, uzsverot – lai arī informācija personai tiešām tika atdota, Latvijas valsts tiešā veidā nebija atzinusi konvencijas pārkāpumu un nebija atlīdzinājusi personai nodarīto kaitējumu.

ECT jau iepriekš citās ar kratīšanu saistītās lietās ir noteikusi kritērijus, kas jāpārbauda, lai konstatētu, vai kratīšana ir atzīstama par tiesisku un konvencijai atbilstošu. Lietā strīds nebija par to, ka datora izņemšana ir aizskārusi personai konvencijā garantētās tiesības un kratīšana un datora izņemšana notikusi atbilstoši Latvijas likuma regulējumam, saņemot tam nepieciešamās atļaujas, bet gan par to, vai šāda rīcība bijusi samērīga un “nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā”.

Valsts iestādēm vajadzēja nokopēt jeb izveidot “spoguļkopiju” informācijai personas datorā, ko pētīt un analizēt kriminālprocesā. Savukārt dators nekavējoties bija jāatdod

ECT konstatēja trīs iemeslus, kuru dēļ kratīšana iepriekš aprakstītajos apstākļos ECT ieskatā nebija uzskatāma par samērīgu:

- Tiesneša lēmums par kratīšanas izdarīšanu bija pārāk vispārīgs, tajā bija atļauts izņemt visus dokumentus un elektroniskās ierīces, kurās varētu atrasties informācija par izmeklējamajā lietā nozīmīgiem apstākļiem vai personām. ECT ieskatā šāds formulējums ir pārāk plašs un faktiski ļauj kratīšanas izdarītājiem meklēt un izņemt jebko, kas pēc viņu ieskatiem varētu būt attiecināms uz izmeklējamu lietu.
- Latvijas valstij nebija šķēršļu izgatavot personas datorā esošās informācijas kopiju, bet pašu datoru atdot personai, lai tā varētu turpināt profesionālo darbību.
- Latvijas valsts iestādes zināja, ka konkrētā persona ir juriste un profesionālās darbības ietvaros sniedz juridisko palīdzību klientiem. Taču nevienā no lēmumiem šis aspekts netika analizēts.

Rezultātā ECT atzina, ka aprakstītajos apstākļos valsts iestādēm vajadzēja nokopēt jeb izveidot “spoguļkopiju” informācijai personas datorā, ko pētīt un

analizēt kriminālprocesā. Savukārt dators nekavējoties bija jāatdod personai, lai tā varētu turpināt savu profesionālo darbību un sniegt juridiskas konsultācijas un pārstāvību saviem klientiem.

Ja informācijai datorā nevar piekļūt

Lietas būtība

Lietā “N.B. pret Latviju” persona bija profesionālu grāmatvedības pakalpojumu sniedzēja. Ievērojot aizdomas, ka atsevišķi konkrētās personas klienti varētu izvairīties no nodokļu nomaksas, pie grāmatvedības pakalpojuma sniedzējas tika veikta kratīšana un izņemts tās dators. Datorā esošajai informācijai piekļūt nebija iespējams, jo tā bija šifrēta un aizsargāta ar paroli. Dators pakalpojuma sniedzējai tika atdots pēc vairāk nekā 15 mēnešiem.

Tiesas secinājumi

Šajā lietā, vērtējot tiesneša lēmumu par kratīšanas izdarīšanu, ECT konstatēja: lai arī lēmumā ietvertais formulējums bija atvērts (nebija izsmeļošs), tajā bija ietverta prasība, ka izņemtajiem priekšmetiem jābūt attiecināmiem uz konkrētiem uzņēmumiem un tiem ir jābūt tādiem, kam ir pierādījumu vērtība kriminālprocesā. ECT ieskatā šādi nosacījumi bija pietiekami ierobežojoši, un no kratīšanas ordera kopumā skaidri izriet, ka tā mērķis bija atrast un izņemt priekšmetus, kas varētu sniegt informāciju par attiecīgajiem aizdomīgajiem finanšu darījumiem un iesaistītajiem uzņēmumiem. ECT konstatēja, ka saskaņā ar lietā esošo lēmumu par kratīšanas izdarīšanu personas dators bija iekļauts kratīšanas orderī, tādēļ bija pieļaujams šo datoru izņemt.

Latvijas normatīvie akti neparedz īpašu aizsardzību juristiem saistībā ar viņu rīcībā esošiem klientu

dokumenti un datiem. Kratīšanu pie jurista var veikt tādā pašā apjomā un kārtībā kā pie jebkura cita

Tomēr arī šajā lietā ECT konstatēja konvencijas pārkāpumu, jo Latvijas valsts tiesa nespēja pamatot nepieciešamību glabāt datoru visu laika periodu – ilgāk par 15 mēnešiem. ECT ieskatā Latvijas valstij bija nekavējoties jāsaprot, vai datorā esošajai šifrētajai informācijai iespējams piekļūt ar izmeklēšanas iestādēm pieejamajiem resursiem un zināšanām. Ja šādas iespējas nav, dators bija jāatdod. To, ka datorā glabātā informācija ir šifrēta un aizsargāta ar paroli un tādēļ tai nebija iespējams piekļūt saprātīgā laika periodā, apstiprināja ekspertu sniegtā informācija. Pēc šādas informācijas saņemšanas valstij vairs nebija pamata turpināt aizturēt personas datoru. Rezultātā ECT šādu valsts rīcība atzina par nesamērīgu un konvencijas 8.pantu pārkāpjošu.

Šajā lietā ECT atzina, ka datora izņemšana bija pamatota un to drīkstēja darīt, tomēr nebija pamatoti šo datoru turēt izmeklēšanas iestādē, ja bija skaidrs, ka tajā esošajai informācijai nebūs iespējams piekļūt.

Zvērinātu advokātu informāciju aizsargā likums

ECT spriedumos atzīmēja, ka Latvijas normatīvie akti neparedz īpašu aizsardzību juristiem saistībā ar viņu rīcībā esošiem klientu dokumentiem un datiem. Kratīšanu pie jurista var veikt tādā pašā apjomā un kārtībā kā pie jebkuras citas personas (piemēram, pie grāmatveža).

Jāuzsver, ka šī ir viena no būtiskām atšķirībām jurista un zvērināta advokāta darbā. Jurists un jurista rīcībā esoša informācija par klientiem netiek aizsargāta, un to ir iespējams izņemt kratīšanas ietvaros, ja tam ir normatīvajos aktos noteiktais tiesiskais pamats. Zvērināta advokāta rīcībā esošo informāciju savukārt aizsargā Latvijas Republikas Advokatūras likuma [6.pants](#), kura 1.daļas 2. un 3.punktā tiešā veidā noteikts, ka ir aizliegts pieprasīt no advokātiem ziņas un

paskaidrojumus, kā arī nopratināt viņus kā lieciniekus par faktiem, kas viņiem kļuvuši zināmi, sniedzot juridisko palīdzību, kontrolēt pasta, telegrāfa korespondenci un dokumentus, kurus advokāti ir saņēmuši vai sastādījuši, sniedzot juridisko palīdzību, izdarīt to apskati un izņemšanu, kā arī veikt kratīšanu, lai atrastu un izņemtu šādu korespondenci un dokumentus. Zvērināta advokāta rīcībā esošu informāciju par klientu ir aizliegts iegūt arī tad, ja pret šo klientu ir uzsākts kriminālprocess.

<https://itiesibas.lv/raksti/tiesvedibas/tiesvedibas/bizness-vai-kratisanas-laika-drikst-iznemt-datoru/30864>